

טועמיה - חיים

לחיות עם הזמן בשבת קודש

ויקרא תשע"ז

הרב מרדכי אלון - נערך ע"י תלמידים

התינוקות שבתוכנו - לסעודה ראשונה

קרבנות טהורים?

אנו מתחילים באווירת התחדשות של טהרה לא רק של האביב והפסח אלא גם של ספר ויקרא, 'חומש הטהרה'.

חז"ל אומרים שאת ספר ויקרא יש להתחיל ללמוד עם דווקא התינוקות -

א"ר אסי מפני מה מתחילים לתינוקות בתורת כהנים ואין מתחילים בבראשית, אלא שהתינוקות טהורים והקרבנות טהורים יבואו טהורים ויתעסקו בטהרות.¹

טהרה והתחדשות תמיד הולכים יחד, אך בואו ננסה להבין לעומק את מאמר חז"ל זה. מצד אחד, זהו הספר שמתחילים התינוקות ללמוד, אך מן הצד השני, כך מביאים בעלי התוספות², הוא נקרא 'החמור שבספרים' כי יש בו דינים מורכבים, סוגיות של קדשים ושל טהרות.

התינוקות הם טהורים, זה ברור - אנחנו רק מביטים עליהם ומבינים את טהרתם, אבל מה פירוש - 'הקרבנות טהורים'?

תמיד למדנו שאכן בפרשיות 'תזריע' ו-'מצורע' דנים בטהרת האדם, בפרשת 'שמיני' התורה עוסקת במאכלות, בסימני טומאה וטהרה בבהמות ובעופות - אבל מה הכוונה של חז"ל שהקרבנות 'טהורים'? אגב - לא מצינו בשום מקום שהקרבנות צריכים להיות טהורים. הם צריכים להיות 'תמימים' או 'מובחרים', ראינו גם שהאדם שמביא את הקרבן צריך להיות טהור, או שהקרבן עצמו מטהר מהחטא, אבל מה הכוונה שהקרבנות עצמם טהורים? ומה היא ההשוואה לתינוקות שהם טהורים?

העוסק בתורת חטאת כאילו הקריב חטאת

ונשאל גם מכיוון נוסף. מצד אחד, חז"ל אומרים במדרש -

והודיעה, שאף על פי שחרב בית המקדש ואין קרבן נוהג, אלולי התינוקות שקורין בסדר הקרבנות, לא היה העולם צומד.³

כלומר, מה שמחזיק את העולם הוא לא רק העיסוק שלנו בקרבנות אלא התינוקות ש-'קורין' בסדר הקרבנות. אגב, אנחנו נמצאים אחרי פורים - זוכרים את המדרש על מרדכי שפוגש את התינוקות של בית רבן והם עסוקים בקמיצה, במנחות?⁴ - התינוקות הם הנותנים לעולם לעמוד, על ידי עיסוקם בקרבנות.

מצד שני, אף על פי כן, אנחנו יודעים שזה לא מיוחד רק לתינוקות, אלא שמאז חרב בית המקדש -

כל העוסק בתורת חטאת כאילו הקריב חטאת וכל העוסק בתורת אשם כאילו הקריב אשם⁵

ואם כן, מה עניינם של התינוקות דווקא? ומה משמעות קרבנות טהורים?

קרבן על פי הלכה שטרם ניתנה

נדמה לי שיש כאן בעומק מהפכת עולם שאין כניסה טובה יותר לאביב ולפסח מהכניסה הזו.

הקרבנות נקראים טהורים כבר בתורה, אך לא בספר ויקרא. בשונה משאר המצוות, הקרבנות מופיעים בעולם עוד הרבה לפני שעם ישראל מקיים מצוות. כבר אדם הראשון הקריב קרבן, והמושג 'קרבנות טהורים' מופיע כבר אצל נח. על נח לא נאמר שהוא קיים את התורה כולה כמו שחז"ל התבטאו כלפי האבות, הוא וודאי לא היה מצווה על כך, אך נח מכניס אל התיבה, על פי ציווי הקב"ה, את הבהמות -

מן הבהמה הטהורה ומן הבהמה אשר איננה טהורה ומן העוף וכל אשר רמש על האדמה.⁶

ולאחר מכן, כשהוא יוצא מן התיבה - הוא מעצמו, מהרגשתו האישית, בונה מזבח ל-ה' -

ויבן נח מזבח ל-ה' ויקח מכל הבהמה הטהורה ומכל העוף הטהור ויעל עלת במזבח.⁷

⁵ מנחות ק"י.

⁶ בראשית, ז', ח'.

⁷ שם, ח', כ'.

¹ ויקרא רבה, ז', ג'.

² ברכות י"ט, תוס' ד"ה 'סיפרא'.

³ מדרש תנחומא, ויקרא, י"ד.

⁴ מגילה ט"ז.

וְאֶעֱבֹר עָלֶיךָ וְאֶרְאֶה מִתְבּוֹסֶסֶת בְּדַמִּיךָ וְאֶמַּר לְךָ בְּדַמִּיךָ חַיִּי
וְאֶמַּר לְךָ בְּדַמִּיךָ חַיִּי.¹¹

הקב"ה מאמץ אותנו אליו ולוקח אותנו להיות הילדים שלו.

ספר ויקרא פותח ברעיון הכי עמוק שיש - הכח להתבטל אליו
ית' באמת, לכן הוא לא מתחיל בקרבנות חובה אלא בנדבה ורק
לאחר מכן הוא עובר אל קרבנות החובה - מועדים, חטאות,
אשמות.

גם אני רוצה להיות תינוק!

הקרבנות הם בעצם היכולת שלי להתקרב מבפנים, מעצמי,
ולהבין בתוך-תוכי שההתקרבות מבפנים היא על פי רצון ה'.
מצד אחד זה התיאור של הרצון הכי טהור אך מאידך זו
ההתבטלות המוחלטת וההבנה שגם אם יש לי את כל השכל
שבעולם - בעצם אני רוצה להיות תינוק, בטל אליך, רבש"ע,
בביטול גמור.

גאולת מצרים מתחילה בקרבן פסח. 'בעשור לחודש' אנו
לוקחים את השה שעד אתמול היה אלהי מצרים, וקושרים
אותו אל כרעי המיטה ומחליטים - 'מכאן ואילך אנחנו הופכים
להיות בטלים אליו ית'.

התינוקות שעליהם העולם עומד הם בוודאי התינוקות
החמודים שלנו אבל הם גם התינוק שבי, שאם הוא יצליח
לצאת לידי ביטוי החוצה ממני - לכולנו יהיה אביב ופסח וספר
טהרת ותורת כהנים שבתוכנו.

זוהי הפעם הראשונה שמופיעה המילה 'מזבח' במקרא. על
המזבח הזה הוא מקריב מן הבהמה הטהורה, וחז"ל שואלים
את שאלתנו -

ומי הוּוּ טמאין וטהורין בההיא שעתא?⁸

כלומר - האם היו טהורים וטמאים באותו הזמן? ותשובת
הגמרא שם היא -

שהביא מאותן שעתידין ליטהר.⁹

ובכל זאת מהיכן הוא ידע? זה פלאי - הקרבן שנח מביא עולה
כריח ניחוח ל-ה', והקב"ה מחליט בזכותו -

לֹא אֶסְפֹּף לְקַלֵּל עוֹד אֶת הָאֲדָמָה בְּעֶבְרַת הָאָדָם...¹⁰

ובקרבן הזה יש שני אלמנטים לכאורה שמנוגדים זה לזה - מצד
אחד הוא מביא את הקרבן מהרגשתו האישית ולא כי הוא קיבל
ציווי מהקב"ה, הוא מבין את זה מפנימיותו. אך מאידך הוא
מביא את זה על פי ההגדרה ההלכתית שעדיין לא ניתנה! הוא
מקריב קרבן עם סימני טהרה שיינתנו לעם ישראל רק בעתיד,
בהר סיני!

התינוקות של הקב"ה

לפני מתן תורה כולנו היינו בעצם בגדר של 'תינוקות' ורק לאחר
קבלת התורה הפכנו להיות מחויבים, 'גדולים'. כשאדם הופך
גדול הוא מקבל על עצמו אחריות, יש לו תובנות, אבל יש משהו
מדהים גם בלהיות 'תינוק'. התינוקות היא הטהרה הכי גדולה
של העולם - יחזקאל הנביא מתאר אותנו במצרים כתינוקות
מלאת דם שזה עתה נולדה -

¹⁰ בראשית ח', כ"א.

¹¹ יחזקאל ט"ז, ו.

⁸ זבחים קט"ז.

⁹ בגמרא שלנו - 'מאותן שלא נעבדה בהן עבירה'.

כי האדם עץ השדה - לסעודה שניה

עבורה יום שאסורים בו בהספד, בתענית ובעשיית מלאכה, והשמחה ביום זה כל כך גדולה עד כדי כך שאם חל באותו יום תשעה באב שנדחה משבת ליום ראשון - לגבי בני המשפחה דוחים את צום תשעה באב ליום י"א באב!
ואנחנו שואלים - לשמחה זו מה עושה? הרי בסך הכל הם הביאו קצת עצים ללשכה...

היום הכי שמח

ולפני שנענה, נוסיף עוד קצת עצים למדורה, ונשאל שאלה נוספת - כולנו זוכרים את המשנה המפורסמת בתענית -
לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב וכיום הכפורים...¹⁶

והגמרא שם באחד ההסברים שהיא נותנת לפשר השמחה, אומרת -

רבה ורב יוסף דאמרי תרוייהו יום שפסקו מלכרות עצים למערכה.¹⁷

כדי שהעצים הנכרתים עבור המערכה יהי במצב האופטימלי שלהם צריך לכרות אותם בשיא החום, שיא הקיץ, ואילו מיום זה, חמישה עשר באב, כבר מתחיל להיות טיפה פחות חם - ולכן מפסיקים את כריתת עצי המערכה, וזהו היום בו הושלמו את כל העצים לבית המקדש, שהיא הסיבה הכל כך טובה לשמחה הכל כך גדולה.

ואנחנו תמהים, נו באמת - מה כל כך שמח בעצים? אני מבין עולה, מנחה - אבל עצים? נדבת עצים זה הקרבן הכי שמח שהוא סיבת היום הכי שמח בשנה?

העץ - עצמות האדם ומהותו

ההסבר שמביא לזה הרבי מליובאוויטש זיע"א¹⁸ הוא מדהים. הרמב"ן מסביר¹⁹ שכאשר אדם מביא קרבן הוא בעצם כאילו מקריב את עצמו. הוא לומד זאת מהפסוק -

אדם כי יקריב מכם קרבן ל-ה'...²⁰

אדם צריך להרהר באותה שעה על כל איבר ואיבר של אותה בהמה שנשרף על גבי המזבח, על שהיה אמור להיות זה האיבר המקביל אצלו בגוף - אלא שחסד עשה עמו הבורא ולקח מאתנו תמורה, את הבהמה.

הקרבן הכי שמח

יום כ"ט באדר איננו רק ערב ראש חודש ניסן, אלא הוא גם היום האחרון לכאורה של הציווי להרבות בשמחה, שכן בו מסתיים באדר והציווי כידוע איננו מוגבל לפורים אלא מתייחס לכל החודש כולו -

והחדש אשר נהפך להם מגיון לשמחה ומאכל ליום טוב.¹²

מיום זה אנו מגיעים אל ר"ח ניסן אשר בו הוקם המשכן - וכדי להקימו ולחנוך אותו עלינו להגיע לשיא של השמחה. רק כך ניתן יהיה להיכנס אל המשכן, זה אשר בלבבנו נבנה ואף אל זה הגדול שבירושלים, וממנו להגיע מהרה אל הגאולה.

בתחילת הפרשה עסקה התורה בקרבן עולה - עולת בקר ועולת צאן - ואילו ב-'שני' היא עוברת לעסוק בתורת עולת העוף ולאחר מכן בקרבנות מנחה, בחמישה סוגי מנחות, אבל היא מקדימה לזה קרבן אחר שלא בטוח שכולנו שמענו עליו - קרבן העצים. על הפסוק -

ונפש כי תקריב קרבן מנחה ל-ה' סלת יהיה קרבנו...¹³

שואלים חז"ל¹⁴ - 'ואין נאמר - כי תקריב מנחה'. כלומר המילה 'קרבן' נראית כאן בפסוק לכאורה כמיותרת, ומזה הם לומדים שכמו שאפשר לתת בתורת נדבה - מנחה כקרבן בפני עצמו, כך אפשר להביא כל אחד ממרכיבי המנחה - לבונה, שמן, יין וכו' - כקרבן בפני עצמו, 'וכן עצים'. כלומר, גם מי שמביא את העצים שישתמשו בהם להבעיר את המערכה - גם זה נחשב קרבן. יותר מכך - אין העצים נחשבים כ'סתם' קרבן אלא שיש בהם מעלה, 'ייחוס', שאין בשום קרבן אחר - שהם הקרבן השמח ביותר! ואנו צריכים להבין ראשית איך בכלל עצים נחשבים כקרבן, הרי אלו רק עצים, חומר בעירה, ושנית - מה כל כך שמח בעצים הללו?

קביעות כלשכה

הגמרא מספרת¹⁵ שכאשר עלו מבבל עולי הגולה והקימו את הבית השני, היה מחסור חמור של עצים למערכה בלשכת העצים. היו אז מספר משפחות שהזדרזו והביאו עצים כדי למלא את המחסור ואז תיקנו שבכל שנה ושנה אותן משפחות יזכו שישתמשו במקדש בעצים שלהן באותו יום שהם הביאו בפעם הראשונה - אפילו אם הלשכה תהיה מלאה בעצים אחרים. יותר מכן - לגבי אותה משפחה עצמה נקבע שיהיה זה

¹² אסתר, ט', כ"ב.

¹³ ויקרא ב', א'.

¹⁴ ספרא ויקרא פרשת ח'.

¹⁵ משנה תענית ד', ה'. ועי"ש בפ' ר"ע מברטנורא.

¹⁶ שם, ד', ח'.

¹⁷ בבלי, תענית, ל"א.

¹⁸ ליקוטי שיחות כרך כב, עמ' 11

¹⁹ רמב"ן על ויקרא א', ט'

²⁰ ויקרא א', ב'.

שמות, אין עליהם 'רשימת תורמים' שנשארת - הם פשוט נשרפים. לכן כשהשלימו את העצים למערכה, כאשר משפחה הביאה את העצים שהיו חסרים - היא הביאה את עצמותה והייתה שם כזו שמחה עצומה. היא בעצם כאילו אמרה - 'אני דואגת שהאש שבמקדש תדלק - בלי שום אינטרס אישי. אינני לא רוצה יותר מזה - את עצמי אני נותנת'. ולכן גם ט' באב נדחה מפני זה כי כשיהודי מוסר את עצמו, בלי שם, בלי הגדרה, סתם עץ - אזי 'מרבים בשמחה'.

אמנם בעצם, כל הקרבנות, למרות שהאדם היה אמור להקריב בהם את עצמו, עדיין יש לו איזושהי הרגשה פרטית בהם, איזו תועלת פרטית - הם מכפרים על חטא, מבטאים רגשי תודה וכיו"ב, לעומת זאת העצים כלים לגמרי על המערכה ולא נשאר מהם כלום. הם נשרפים לחלוטין. כשאדם מביא את העצים הוא אינו מביא תיקון לחטאו, לא הרגשה שלו ואף לא את ההבנה והתיקון, אלא בעצם הוא מביא את העצמיות שלו, את עצם מהותו -

כִּי הָאָדָם עֵץ הַשֵּׂדֶה...²¹

מסירות נפש עושה שמחה

אם כפי שאמרנו תפקיד הקרבן לבוא ולתקן דבר, הרי שקרבן העצים מביא את עצם האדם. העצים למערכה - אין עליהם

²¹ דברים, כ', י"ט.

המלח שעל הקרבן ור"ח ניסן - לסעודה שלישית

שבפעם הראשונה עם ישראל כעם הופך להיות מצווה במצוות. ביום זה הקב"ה אמר למשה -

דְּבַרְוּ אֶל כָּל עַדַּת יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר בְּעֶשְׂרֵי לַחֹדֶשׁ הַזֶּה וַיִּקְחוּ לָהֶם אִישׁ שָׁה לְבֵית אָבִתָּה שָׁה לְבֵיתָ.²⁴

בעשור לחודש הם לקחו את הפסח, ביום י"ד בחודש שחטו אותו, בט"ו אכלו אותו - אבל הציווי על כך היה בראש חודש. זה מה שאומר שם רש"י -

דברו. היום בראש חודש שיקחוהו בעשור לחודש²⁵

יש בהגדה ביטוי מדהים שכולנו זדאי זוכרים -

'והגדת לבנך'. יכול מראש חודש? תלמוד לומר 'ביום ההוא'...²⁶

והשאלה פה ידועה - למה בכלל שיהיה אפשר לקיים את ה-'והגדת לבנך' מראש חודש? מה ההוא אמינא בזה? מפרשי ההגדה²⁷ מסבירים את זה באופן כל כך עמוק -

התשובה הרגילה שכולנו עונים על השאלה מדוע יצאנו ממצרים בדרך כלל היא כדי שלא להיות משועבדים יותר לפרעה. אבל לרש"י יש תשובה אחרת לגמרי. הפסוק בתורה שאותו בעל ההגדה מצטט אומר -

וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר בְּעֶבְרִי זֶה עָשָׂה ה' לִי בְּצֵאתִי מֵמִצְרָיִם.²⁸

ורש"י מפרש במקום -

בעבור זה. בעבור שאקיים מצותיו כגון פסח מצה ומרור הללו.²⁹

בעבור שאקיים מצותיו

זוהי הסיבה האמיתית שבגללה עשה לנו הקב"ה את יציאתנו ממצרים. לא ההבנה הפשוטה - שבגלל שהקב"ה הוציא אותנו ממצרים אז זכר לזה אנחנו מקיימים מצוות, אלא הפוך - הוא הוציא אותנו ממצרים כדי שנקיים את מצותיו. פירוש המילה 'בעבור' בעברית הוא 'למען', כלומר למען מה, בשביל מה 'עשה ה' לי בציאתי ממצרים'?³⁰ מה קרה על ידי המצרים הזו? מה קרה בעולם כשנכנסנו לעבודת הפרך הזו, המירור, הקושי והשעבוד וכשיצאנו משם?

מה שקרה הוא בדיוק מה שקרה במלח ובקרבן שפתחנו בהם את דברינו. מצרים היא המלח, ייסוריה של מצרים הם המלח - כמו העלוקה שמוצצת את הדם, מכאיבה וגורמת לנזקים קשים אבל בסוף היא מתה. כשיצאנו ממצרים עדיין לא הגענו לגאולה השלמה אבל הבנו שהעולם הזדכך מהמצרים שלו, מהגשמיות שלו ומעתה יש בעולם מצוות;

'שלישי' של פרשת ויקרא עוסק במנחות, ובין חמשת סוגי המנחות הקיימים מופיע כלל ששייך לא רק למנחות אלא גם לכל הקרבנות, לכל האימומים של הקדשים במקדש -

וְכָל קָרְבָּן מִנְחָתְךָ בַּמִּלָּח תִּמְלֹחַ וְלֹא תִשְׁבִּית מִלָּח בְּרִית אֱלֹהֶיךָ מֵעַל מִנְחָתְךָ עַל כָּל קָרְבָּנְךָ תִּקְרִיב מִלָּח.²²

מההדגשה שבסוף הפסוק למדו חז"ל שהמלח קשור לא רק עם המנחות אלא הוא צריך לבוא עם כל הקרבנות כולם. מעניין שההגדה כאן היא 'ולא תשבית', ממש באותה לשון כמו בפסח שם אנו מצווים את ההיפך - 'תשביתו שאור'.²³

לכרות כדי לקיים

למלח יש שתי תכונות שלכאורה סותרות זו את זו - מצד אחד הוא מקיים ומשמר את הדבר שנמלח בו, אך מאידך - המלח מכלה את הרע, את הזוהמה הלא רצויה שבדבר. כלומר מצד אחד יש בו תכונה חיובית, שמשמרת, אבל מצד שני יש בו תכונה שלילית, שמכלה.

בעומק, העניין הוא שבעצם תפקידם של הקרבנות הוא לגרום לנו התקרב אל הקב"ה, אבל הקירוב הזה כולל שתי פעולות סותרות לכאורה - מצד אחד קירוב לקב"ה הוא קיום. קיום אמיתי, התקרבות אמיתית, איננה אקסטזה רגעית, אלא דווקא כזו הקבועה וקיימת, וכדי שהיא תהיה נצחית היא צריכה להיות מעוגנת ב-'ברית'. לכן נאמר בפסוק שהזכרנו על המלח הביטוי 'ברית' - ששני אנשים מקבלים על עצמם להתקשר בברית ששום דבר לא יוכל להפר אותה.

אמנם מצד שני יש גם צד הפוך בקירוב - בעברית תקנית אנו לא 'עושים' ברית אלא 'כורתים' ברית, כי ברית היא גם פעולה של חיתוך, אני חותך משהו מעצמי. כשרוצים שהדבר יהיה קיים, שההתחייבות שלי מול מישהו אחר תהיה שרירה - אני צריך לוותר, להילחם באגו שלי. כך בקרבן - הקרבה לה' לא מתרחשת רק על ידי פעולה חיובית שמשמרת אלא גם על ידי כילוי מה שצריך לכלות ביצר הרע, בנפש הבהמית - ועל ידי זה אני מבטל את הרע באופן שהוא מתהפך לקדושה.

זהו 'מלח ברית' - לא רק שהחצי שלי בהסכם יהיה עם הצד השני אלא שהברית גם מחייבת כריתה של שליילי מתוכי ורק על ידי זה היא תהיה קיימת לעולם בקדושה. בדיוק כמו שכאשר מולחים בשר הבשר לא רק נמלח אלא הכל מתמתק.

יכול מראש חודש?

והדברים נכונים גם לגבי חודש ניסן. הדבר הראשון שהתרחש בראש חודש ניסן, שבועיים לפני היציאה ממצרים הוא

²² ויקרא, ב',

²³ שמות, י"ב, ט"ו.

²⁴ שם, י"ב, ג'.

²⁵ רש"י, שם.

²⁶ הגדה של פסח.

²⁷ עיין לקו"ש חט"ז ע' 215 ואילך.

²⁸ שמות, י"ג, ח'.

²⁹ רש"י, שם.

³⁰ גם הביטוי 'עשה ה' לי' הוא ייחודי ובא לבטא עשיה מכוונת של הקב"ה בהורידו ובהוציאו אותנו ממצרים.

הגאולה השלמה עוד עתידה להגיע - אבל כבר נעת כל מה שעברנו, כל הייסורים, הוא כדי שהעולם יוכל להפוך להיות קרבן ריבון של עולם, וכל הזיכרון לא היה אלא כדי שהעולם יהיה קיים והרע יתפרד מהטוב, 'יתפרדו כל פעלי און'³², ובעומק - עם ישראל, שדרכו העולם יקבל על עצמו את הזיכרון, יהפוך את המציאות לאביב, ליציאה לגאולה.

קיום וכליו כמו במלח. מרגע זה ואילך אני יוצא ממצרים בכל יום ויום. מתי זה החל? בראש חודש ניסן, כשקיבלנו לראשונה את המעמד של מצווים, והעולם כולו - דומם, צומח וחי - יכול להפוך להיות מעתה כלים למילוי האלוקות פה בחומר הכי מעובה בעולם.

יכול - מראש חודש!

להפוך את כל העולם לחפץ של קדושה

המצוות שבעבורן יצאנו ממצרים, כפי שראינו ברש"י - פסח, מצה ומרור - מייצגות את המציאות כולה - חי, צומח ודומם. פסח הוא החי - הקרבן, הצומח הוא המרור והמצה - הקמח והמים - היא הדומם. ומי שלא אמר 'פסח מצה ומרור' לא יצא ידי חובתו בליל הסדר³¹ כי מה שקרה בניסן ובפסח הוא שמעתה כל העולם - החי, הצומח והדומם - יכול להפוך לחפץ של מצווה, חפץ של קדושה, יש עליו המשכה אלוקית ואני יכול להפוך אותו למצווה. נכון, זה היה קיים גם קודם לכן אצל האבות אבל הם היו יחידים והם לא היו מצווים על מעשיהם, לא הייתה מצווה. מעכשיו, מיציאת מצרים - כל פעולה הופכת למצווה. העולם יצא מהמציאות הקודמת ומעתה אני מקיים את מצוותיו של הקב"ה ומקיים בכך את העולם.

הרשמה לקבלת "טועמיה" מדי שבוע - בכתובת:

<http://eepurl.com/bCOOHn>

מידע ושיעורים נוספים של הרב באתר:

www.hithabrut.org

לקבלת שיעור שמע יומי קצר על פרשת השבוע
בוואטסאפ, שלחו הודעה לנייד -050-4340772

זמני כניסת וצאת השבת:

ירושלים - 18:22 | 19:35

תל אביב - 18:38 | 19:38

חיפה - 18:32 | 19:37

טבריה ומגדל - 18:36 | 19:35

באר שבע - 18:40 | 19:36

³¹ משנה, פסחים, י', ה' (ומובא אף בהגדה של פסח).

³² תהילים צ"ב, י'.